

Sumuinen Jumala?

*Eero Huovisen saarna Helsingin normaalilyseon 150-vuotisjuhla jumalanpalveluksessa
Johanneksen kirkossa 12.5.2017 klo 9.00*

Kuka on ollut Helsingin normaalilyseon tunnetuin oppilas?

Yksi tunnetuimmista lienee Pentti Saarikoski, joka sai valkolakin vuonna 1954. Saarikoski oli jo koulussa omalaatuinen persoona, lahjakas, mutta hankala, varhaisvuosista alkaen intohimoinen sanojen rakastaja, mutta samalla myös turhien sanojen armoton vihaaja.

Opettajat näkivät Pentin lahjakkuuden ja ennustivat hänelle loistavaa akateemista tulevaisuutta. Saarikoski kulki kuitenkin omia teitään, tietoisena omasta ainutlaatuisuudestaan, mutta myös yksinäisenä, sisäisesti ristiriitaisena, kärjekkäänä, jopa itsetuhoisena.

Yksi Pentti Saarikosken ristiriitaisista suhteista liittyi kirkkoon, kristinuskoon ja pappeihin. Viime vuosisadan puolivälissä oli tapana, että Norssin pojat kävivät yhtenä joukkona rippikoulun viereisessä Johanneksen kirkossa. Uskonnolliset kysymykset vaivasivat Penttiä jo ennen rippikoulua ja Jumalaa koskevat mietteet kulkivat hänen mukanaan kuolemaan asti.

Rippikouluun Pentti Saarikoski tuli uteliaana, mutta kriittisenä, kreikankielinen Uusi testamentti kainalossa, luokkatoveri Antto Leikolalla oli latinankielinen. Hepreaakin Saarikoski tuohon aikaan osasi. Ei siis ihme, että etevien norssien ja seurakunnan pappien välille syntyi sähköisiä jännitteitä. Kysymykset lienevät olleet terävämpiä kuin vastaukset. Norssit ovat aina osanneet rehvastella, oli syytä tai ei.

Kieli ei tavoita Jumalaa

En ole milloinkaan tavannut Pentti Saarikoskea, mutta pari kuukautta sitten luin hänen uskonnollisesta kielestään kirjoitetun mainion väitöskirjan, jonka on kirjoittanut pirkkalalainen pappi Arto Köykkä.

Väitöskirjan nimi on lainaus Saarikosken yhdestä runosta: *Sakeinta sumua käskettiin sanoa Jumalaksi*. Sitä, mikä näytti sumulta ja hämärältä, sitä nuoren miehen käskettiin sanoa Jumalaksi. Kirjan nimi kuvaa paitsi Saarikosken kapinallisuutta myös hänen vakaumustaan, jonka mukaan kieli ei yllä siihen todellisuuteen, jota nimitetään Jumalaksi.

Saarikoski suhtautui ankarasti niin omaan isäänsä kuin pappeihin. Opettajat pääsivät helpommalla. Isäänsä Pentti häpesi. Pappit olivat niin kaukana oikeasta kristillisyydestä, että heidän jumalansa olivat vain epäjumalia.

Tärkeämpää kuin kriittisyys auktoriteetteja kohtaan oli kuitenkin se, miten pidättyvästi ja torjuvasti Saarikoski suhtautui mahdollisuuteen sanoa jotakin Jumalasta. Kielen rajat tulevat vastaan. Jumala on ihmiskielen tuolla puolen. Saarikosken ykköskiinnostus oli kieli.

Saarikosken henkilökohtaiseen uskonnollisuuteen on vaikea ottaa kantaa, eikä ole tarpeenkaan. Yksi Saarikosken vaimoista, Mia Berner, torjui tiukasti ajatuksen Saarikosken kristillisyydestä. Tuula-Liina Varis taas sanoo päättäväisesti: ”Ateisti Pentti ei ollut missään tapauksessa.” Ei ole ihmisen asia arvioida toisen ihmisen sydämen sisintä. Kirjailija itse varoi paljastamasta omaa kantaansa.

Jumala on siis Saarikosken mielestä ihmiskielen tuolla puolen, tavoittamattomissa. Tämän ajatuksena kanssa Saarikoski ei ole yksin. Hän löytää tukea filosofi Ludwig Wittgensteinilta, joka muistutti, että siitä, mistä ei voi puhua, on vaiettava. Saarikoski on saattanut saada tukea myös kristillisten mystikkojen näkemyksistä. Mystiikan perinteessä Jumalaan viitattiin sellaisilla sanoilla kuin sumu, pilvi ja sumu. Jumala on tutkimaton, selittämätön ja salattu. *Sakeinta sumua käskettiin sanoa Jumalaksi.*

Saarikoski oli kriittinen ei vain pappeja vaan myös ateisteja kohtaan. Hän sanoi: ”Kristitty ja ateisti ovat yhtä kaukana Jumalasta, vaikka eri puolilla Häntä. Jumala on vuorenhuippu, joka on aina pilvien peitossa. Kenties on rohkeita kiipeilijöitä ollut, mutta mitkä ovat heidän kertomuksensa? Varjokuvaa, tyhjää elotonta sanojen rykelmää; eikä Jumala asu niissä.”

Kiertoilmaisuja Jumalasta

Saarikosken kriittisyys pappien Jumala-puhetta kohtaan ei ollut kannanotto siihen, onko Jumala olemassa vai ei, vaan muistutus siitä, että kaikkein vaikeimmasta todellisuudesta pitää puhua pidättyvästi, jos ollenkaan.

Täysin ei Saarikoski kuitenkaan vaiennut, vaan yritti itsekin puhua mahdottomia. Vaikka hän muisti kielen rajat, hän ei kuitenkaan jäänyt täysin sanattomaksi. Paradoksaalisella tavalla Saarikoski saattoi etsiä Jumalalle nimiä, joilla voisi kuvata hänen tutkimatonta todellisuutta.

Outoja nimiä Saarikoski käyttikin. Hän keksi Jumalasta kiertoilmaisuja, jotka yhtäältä jättivät Jumalan sumuun, mutta toisaalta pyrkivät tavoittamaan jotakin kaiken takana olevasta todellisuudesta. Yksi nimi, jonka Saarikoski antoi Jumalalle, oli isoilla alkukirjaimilla kirjoitettu ilmaisu *Näin On*. Jumalan nimi on *Näin On*.

Jokainen sivistynyt nykynorssi, joka on uskontotuntien aikana ollut hereillä, oivaltaa, että tällä nimellä, jonka Saarikoski antoi Jumalalle, on liittymäkohta Vanhan testamentin kertomukseen Mooseksen ja Jumalan kohtaamisesta. Jumala ei paljasta Moosekselle omaa nimeään, vaan sanoo yksinkertaisesti: ”Minä olen se, joka minä olen.” Saarikosken nimitys tulee lähelle, *Näin On*.

Tekee mieli täydentää Saarikoskea ja sanoa, että vaikka Jumala on ihmiskielen tuolla puolen, me voimme kuitenkin luottaa siihen, että hän on. Saarikosken sanoin: Jumala on. Hänen nimensä on: *Näin On*. Saman kuuli Mooses: ”Minä olen se, joka minä olen.”

Saarikosken runo, jossa sakeinta sumua käsketään sanoa Jumalaksi, tuo mieleen Israelin kansan paon yli Punaisen meren. Pakeneva kansa oli pelokas ja epätoivoinen; egyptiläiset uhkasivat heitä. Jumala ilmaisee suojeluksensa pilvenpatsaassa, joka vuoroin kulkee edellä ja näyttää tietä, vuoroin taas asettuu kansan taakse ja suojelee sitä viholliselta (2. Moos. 14:19–20).

Kansa näkee vain pilven eli sumun, mutta tuskin osasi kutsua sitä Jumalaksi. Pilvi oli egyptiläisille pimeä, mutta Jumalan omalle kansalle valoisa. Olisiko Jumalan pilvessä ja sumussa juuri tällaista arvoituksellisuutta? Mitä me kuulemme, kun Saarikoski sanoo: *Sakeinta sumua käskettiin sanoa Jumalaksi?*

Me emme tavoita Jumalaa, mutta hän tavoittaa meidät

Ihmiselämään kuuluu sekä kyky vaieta että kyky puhua. Elämän suurimpien arvoitusten edessä tämä kahtalainen taito on erityisen tärkeää. Ehkä juuri tämä taito on myös Pentti Saarikosken viesti meille. Rohkenen vähän muokata Wittgensteinia ja sanoa: Siitä, mistä ei voida puhua, on sekä vaiettava että puhuttava. Jos vain puhut, voit ylpistyä ja mennä harhaan. Mutta jos vain vaikenet, voit menettää salaisuuksien siunauksen.

Saarikoski muistuttaa, että Jumalasta ei pidä puhua liian kevyesti eikä liian helposti. Jumala on tutkimaton, salattu, ihmisymmärryksen tuolla puolen. Mutta olisiko kuitenkin niin, että juuri sitä, mikä on tavoittamatonta, juuri sitä pitää tavoitella.

Tätä totuuden tavoittelemisen henkeä me norssit olemme vuosikymmenten aikana muistaneet, kun olemme aamuhartauksissa veisanneet vanhaa kouluvirttä: ”Totuuden Henki, johda sinä meitä, etsiessämme valkeuden teitä. Työtämme ohjaa, meitä älä heitä, tietomme siunaa.”

Jumalaa ja totuutta emme voi koskaan hallita, mutta voimme etsiä häntä, joka hallitsee meitä ja antaa meille elämän, toivon ja tulevaisuuden. Me emme saavuta Jumalaa, mutta hän voi saavuttaa meidät.